

TÔN GIÁO - VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN

**MẤY Ý KIẾN CỦA LÊ HỒNG PHONG
VỀ VẤN ĐỀ TÔN GIÁO**

ĐỖ QUANG HUNG*

Vài nét tiểu sử

Lê Hồng Phong (1902-1942), Tổng Bí thư Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương và Ủy viên Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản (1935-1936) là một trong những nhân vật chính trị kiệt xuất của Đảng Cộng sản Việt Nam và của cách mạng Việt Nam trước năm 1945. Xin nhắc lại một vài sự kiện quan trọng về tiểu sử chính trị của ông.

Lê Hồng Phong tên thật là Lê Huy Doãn. Sinh ra và lớn lên ở huyện Hưng Nguyên, tỉnh Nghệ An, trong một gia đình nhà nho nghèo nhưng ông cũng đã được học chữ Hán và có bằng sơ học yếu lược chữ Pháp và chữ Quốc ngữ. Ông cũng có những năm tháng làm công nhân ở Vinh - Bến Thủy đầu thập kỉ 20 của thế kỉ XX. Từ Nghệ Tĩnh, theo tiếng gọi yêu nước của Phan Bội Châu, ông đã xuất dương sang Xiêm (Thái Lan) cùng với nhiều thanh niên yêu nước khác. Năm 1924, ông rời Thái Lan sang Quảng Châu (Trung Quốc), trung tâm của cách mạng Châu Á. Ở đây, ông đã tham gia tổ chức Tâm Tâm Xã, một tổ chức yêu nước đang muốn tìm con đường mới. Sau vụ tiếng bom Sa Diện của liệt sĩ Phạm Hồng Thái, với sự giúp

đỡ của Phan Bội Châu, Lê Hồng Phong vào học tại Trường Quân sự Hoàng Phố. Cuối năm 1924, lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc xuất hiện ở Quảng Châu. Lê Hồng Phong nhanh chóng được Nguyễn Ái Quốc giới thiệu gia nhập nhóm *Cộng Sản Đoàn*. Đặc biệt, ông được tuyển chọn đi học tại Trường Quân sự Không quân ở Thành phố Leningrát, Liên Xô (1926-1927). Tháng 11/1928, sau khi tốt nghiệp trường này, ông được đào tạo tiếp tại Trường Đại học Phương Đông của Quốc tế Cộng sản ở Matxcơva khóa 1928-1931 cùng với những nhân vật tiêu biểu khác như Trần Phú, Hà Huy Tập, Nguyễn Thế Rục, Trần Đình Long...

Trong những năm 1931-1935, ông được Quốc tế Cộng sản giao nhiệm vụ lập Ban Lãnh đạo Hải ngoại chuẩn bị cho Đại hội Đảng Cộng sản Đông Dương lần thứ nhất (1931-1935). Là Tổng Bí thư thứ hai của Đảng Cộng sản Đông Dương sau Trần Phú, sau khi về nước, ông đã có những đóng góp vô cùng quan trọng với Đảng Cộng sản Đông Dương, trực tiếp lãnh đạo phong trào cách mạng trong thời kì Mặt trận Dân

*. GS.TS., Viện Nghiên cứu Tôn giáo.

chủ (1936-1939). Đầu năm 1940, ông bị thực dân Pháp bắt tại Sài Gòn, đày ra Côn Đảo và mất tại đây ở độ tuổi 40 với câu nói nổi tiếng: “Nhờ các đồng chí nói với Đảng rằng, tới giờ phút cuối cùng, Lê Hồng Phong vẫn một lòng tin tưởng ở thắng lợi vẻ vang của cách mạng”.

Lê Hồng Phong thuộc số ít những nhà lãnh đạo Đảng Cộng sản Đông Dương được đào tạo một cách có hệ thống trong “guồng máy” của Quốc tế Cộng sản. Trong cuộc đời ông, dù hoạt động lâu năm ở nước ngoài hay trong nước, với tư cách là nhà cách mạng chuyên nghiệp, bên cạnh công tác lãnh đạo cách mạng, ông vẫn dành một phần tâm sức trong những tác phẩm lí luận xuất hiện ở Trung Quốc, Liên Xô, Pháp và Việt Nam mà nhiều tác phẩm của ông đã được xuất bản trong các tập Văn kiện của Đảng cũng như trong Tổng tập Văn học Việt Nam.

Giới thiệu văn bản: “Ý kiến về tập sách *Những gốc rễ của tôn giáo*” của Lê Hồng Phong

Là người may mắn được trực tiếp nhiều lần khai thác ở kho lưu trữ Quốc tế Cộng sản (nay là kho lưu trữ lịch sử cận hiện đại của Cộng hòa Liên bang Nga tại Matxcova từ đầu những năm 1990), chúng tôi hết sức bất ngờ khi phát hiện một số tư liệu của Lê Hồng Phong có liên quan đến vấn đề tôn giáo ở Việt Nam. Trước đây, chúng tôi đã từng có các nghiên cứu, giới thiệu những quan điểm độc đáo của Chủ tịch Hồ Chí Minh về vấn đề tôn giáo trong những năm Người hoạt động ở Liên Xô, Trung Quốc, Thái Lan, cũng như đã từng giới thiệu ý kiến của một số nhà

cách mạng tiêu biểu khác như Tổng Bí thư Nguyễn Văn Cừ, Nguyễn Văn Nguyễn hoặc chí sĩ cách mạng Nguyễn An Ninh ở Sài Gòn thập kỉ 30 của thế kỉ XX.

Tuy vậy, việc phát hiện ra tư liệu về vấn đề tôn giáo của cố Tổng Bí thư Lê Hồng Phong vẫn khiến chúng tôi hết sức bất ngờ.

Trong hồ sơ lưu trữ về cá nhân của Lê Hồng Phong thuộc phong Đảng Cộng sản Đông Dương trong kho lưu trữ Quốc tế Cộng sản nói trên, có tập hồ sơ mang ký hiệu 495-201-46, có rất nhiều tư liệu gốc hết sức quý báu về hoạt động của Lê Hồng Phong trong Quốc tế Cộng sản. Trong hồ sơ này có một tập ghi chép của ông đánh máy bằng tiếng Nga có tên là *Nhận xét của Hải An*, 7 trang, chủ yếu là những ghi chép và bình luận của ông qua việc đọc các tờ báo cách mạng ở trong nước gửi đến Quốc tế Cộng sản những năm 1932-1933. Đó là những bài báo trên các tờ *Cờ Đỏ* của Xứ ủy Nam Kỳ, tạp chí *Người Cộng Sản*... Những nhận xét của ông khá phong phú và trên nhiều lĩnh vực: Bàn về chiến lược, chiến thuật của cách mạng Đông Dương sau Cao trào 1930-1931; Vấn đề khôi phục hệ thống tổ chức Đảng; Bàn về các khẩu hiệu đấu tranh mới phù hợp với tình hình cách mạng đang thời kì thoái trào; Các vấn đề kinh tế xã hội ở Đông Dương... Về vấn đề tôn giáo, điều làm chúng tôi bất ngờ là, dù nội dung ngắn gọn nhưng có nhiều quan điểm hết sức độc đáo.

Tư liệu mà chúng tôi phát hiện là bản viết tay, được đánh máy bằng tiếng Nga, có tiêu đề *Tủ sách Cộng sản. Ý kiến*

về tập sách: “*Những góc rẽ của tôn giáo*”. Mặc dù chưa thể tìm ra cuốn sách này, nhưng qua khảo sát văn bản, có thể khẳng định rằng, cùng với những tờ báo trên, tập sách mỏng này do các đồng chí Xứ ủy Nam Kỳ soạn.

Chúng tôi xin dịch lại nội dung nhận xét của Lê Hồng Phong. Phần ghi chép của ông khi đọc tập sách trên, nguyên văn như sau:

“1. Hình như các đồng chí đã không giải thích đúng đắn về những nguyên nhân ra đời của các tôn giáo. (Ví dụ các đồng chí nói rằng Chúa Kitô là nhà cách mạng).

2. “Sự sùng bái trước điều chưa biết là sự sợ hãi trước điều chưa biết ấy”. “Trong xã hội loài người, kẻ mạnh thì áp bức kẻ yếu, còn những kẻ yếu không được bảo vệ thì sợ những kẻ mạnh”.

Nhận xét: Đây là lời Lênin nói về tôn giáo, niềm tin vào Thượng Đế là kết quả của sự thất vọng trong đấu tranh giai cấp.

3. “Đấu tranh giai cấp đẻ ra tôn giáo”.

Nhận xét: Nói như thế là chưa đủ. Tôn giáo đã tồn tại trước khi xuất hiện các giai cấp. Chỉ có trong xã hội có giai cấp và đấu tranh giai cấp thì nội dung của tôn giáo đã thay đổi.

Tôn giáo là triết học duy tâm chủ nghĩa, chứ không phải “tôn giáo là đối tượng mà ... cho những lễ nghi”.

4. “Mặc dù có ít người theo đạo Kitô nhưng những tín đồ của tôn giáo này phần lớn lại đi theo chủ nghĩa đế quốc”.

Nhận xét: Điều đó hoàn toàn không đúng.

5. “Nếu không tiêu diệt tôn giáo trong quần chúng thì cách mạng không thể thắng lợi được”.

Nhận xét: Khẩu hiệu này sai lầm tận gốc”.

Vài bình luận của chúng tôi

1. Vào đầu thập kỉ 30 của thế kỉ XX, nói chung Quốc tế Cộng sản từ sau Đại hội VI (1928) đã bắt đầu có những biểu hiện của “thời kì bước ngoặt tả khuynh”. Bên cạnh những khẩu hiệu chiến lược như chống khuynh hướng xã hội dân chủ, chống giai cấp tư sản dân tộc ở các nước thuộc địa và phụ thuộc, đề cao thái quá khẩu hiệu đấu tranh giai cấp thì trong lĩnh vực tôn giáo cũng vậy. Bên cạnh việc coi tôn giáo là hệ tư tưởng duy tâm lạc hậu phải loại bỏ, cách nhìn tôn giáo như là “thuốc phiện của nhân dân”, hệ quả của sự hiểu biết không đầy đủ quan điểm tôn giáo của C.Mác chi phối Quốc tế Cộng sản cũng như các Đảng Cộng sản trên thế giới. Vào thời điểm ấy thật khó có chỗ cho những quan điểm đúng đắn về tôn giáo.

2. Ý kiến thứ nhất của Lê Hồng Phong (điểm 1) dù dưới dạng ghi chép, cũng đã hé lộ sự hiểu biết sâu sắc của Lê Hồng Phong về những nguyên nhân ra đời của tôn giáo khi ông viết: Các đồng chí đã không giải thích đúng đắn về những nguyên nhân ra đời của nó...

3. Nhận xét thứ 2 của Lê Hồng Phong cũng đề cập đến một trong những nguyên nhân quen thuộc của sự ra đời các tôn giáo, theo cách trình bày của Ph.Ăngghen.

Lê Hồng Phong đã căn cứ vào ý kiến của V.I.Lênin trong việc phát triển luận

đề của Ph. Ăngghen về sự ra đời của đạo Kitô: Niềm tin vào Thượng Đế là hậu quả của sự thất bại trong đấu tranh giai cấp. Cái hay là ở chỗ, Lê Hồng Phong muốn nhắc nhở các đồng chí mình ở trong nước phải nhận thức đầy đủ hơn nguyên nhân tâm lí sự ra đời của đạo Kitô không đơn thuần là vấn đề “kẻ mạnh” hay “kẻ yếu” mà chính là quy luật của cuộc đấu tranh giai cấp thời kì xã hội nô lệ.

4. Nhận xét thứ 3 của Lê Hồng Phong thật độc đáo. Một quan điểm bắt đầu phổ biến đầu thập kỉ 30 thế kỉ XX là những người mácxít lúc đó quá nhấn mạnh “đấu tranh giai cấp để ra tôn giáo” như các đồng chí ở Nam Kỳ đã nhắc lại trong cuốn sách nói trên. Lê Hồng Phong đã chỉ ra nhận thức chưa đầy đủ của các tác giả tập sách mỏng nói trên là: Thực ra, tôn giáo đã xuất hiện ngay trong lòng xã hội nguyên thủy, nghĩa là lịch sử loài người còn chưa biết đến khái niệm giai cấp.

5. Hai nhận xét cuối cùng (thứ 4 và thứ 5) mới thật độc đáo. Nhận xét thứ 4 của Lê Hồng Phong dành cho việc phê bình một nhận thức không đúng đắn khác và rất tai hại là đánh giá “phần lớn các tín đồ của đạo Cơ Đốc (chủ yếu là Công giáo) đi theo chủ nghĩa đế quốc”. Nhận xét ngắn gọn của Lê Hồng Phong: “Điều đó hoàn toàn không đúng” đã phê bình rất trúng vào một trong những sai lầm tả khuynh của một số nhà cách mạng Việt Nam trong Cao

trào 1930-1931 khi đánh giá phần lớn đồng bào Công giáo ở nước ta ngã về phía chủ nghĩa đế quốc.

Nhận xét thứ 5 của Lê Hồng Phong còn độc đáo và có ý nghĩa thời sự hơn nữa. Vào thời điểm đó, nhiều nhà cách mạng đã chịu ảnh hưởng của một quan điểm tả khuynh nguy hiểm khác: Cách mạng chỉ có thể thắng lợi khi tiêu diệt được tư tưởng tôn giáo trong quần chúng! Nhận thức sai lầm này có ý nghĩa phổ biến trong phong trào cộng sản và công nhân quốc tế. Lê Hồng Phong chỉ cần buông một lời nhận xét: “Khẩu hiệu này sai lầm tận gốc”, đã thể hiện sâu sắc nhận thức, tầm nhìn của ông, điều mà Đảng Cộng sản Đông Dương lúc đó chắc chắn đang phải trần trở suy nghĩ.

Giới thiệu với bạn đọc tư liệu quý báu nói trên của cố Tổng Bí thư Lê Hồng Phong về vấn đề tôn giáo đầu những năm 1930, chúng tôi muốn khẳng định thêm rằng: Mặc dù giai đoạn trước năm 1945, những nhà cách mạng Việt Nam có mối bận tâm lớn nhất là cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc, chống chủ nghĩa thực dân nhưng có không ít những nhà lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam nêu ra được những quan điểm đúng đắn vượt trội về tôn giáo, điều mà trong phong trào cộng sản và công nhân quốc tế lúc đó không phải Đảng Cộng sản nào cũng có được./.